

УДК: 378.147:001.895]:338.48 – 047.22:808.5

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З ТУРИСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Вікторія ПОПОВИЧ (Мукачєво)

Постановка проблеми. Формування професійно-мовленнєвої компетентності – одне з найактуальніших завдань вищої школи, зважаючи на потребу підготовки висококваліфікованих фахівців із туристичного обслуговування в умовах загострення конкуренції на ринку праці. Належний розвиток професійно-мовленнєвої компетентності можливий лише в загальній системі становлення студента, у тісному зв'язку з профільними дисциплінами, які разом із лінгвістичною підготовкою створюють теоретичний і практичний фундамент для моделювання повноцінної мовної особистості фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції та умови формування професійно-мовленнєвої компетентності фахівців висвітлюється в науково-методичній літературі та публікаціях багатьох науковців (Т. Донченко, Л. Варзацької, Н. Белюх та ін.). Так, Л. Варзацька пропонує комплекс вправ для формування й розвитку мовлення, які мають таку класифікацію: інформаційно-змістові; структурно-композиційні, лексико- і граматико-стилістичні; вправи на редагування [3, с. 31]. Ці вправи студент виконує на аудиторних заняттях і під час самостійної роботи. Вони є надійним стрижнем для опанування спеціальної термінологічної лексики з метою вільного послугоування нею на практиці.

Питання умов формування ґрунтовно розглянуто в роботах науковців Л. Бірюк, В. Кан-Калик, Г. Мешко, В. Полторацької. Вони під умовами розуміють такі складові частини навчально-виховного процесу, як розробка та впровадження моделі досліджуваного процесу, що проектує її поетапну побудову в логіці «базова культура особистості – загальна мовленнєва культура – професійно-мовленнєва культура»; упровадження в навчальний процес спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура», що виступає системоутворювальним компонентом процесу формування мовленнєвої культури студентів, які забезпечують його професійну спрямованість; реалізація комунікативно-діяльнісного підходу до організації безперервної педагогічної практики студентів; створення в навчальному закладі культурно-розвивального мовленнєвого середовища, що сприяє формуванню в студентів професійно-мовленнєвої відповідальності [2, с. 154; 6, с.182].

У педагогічній та науковій літературі констатується відсутність єдиного розуміння понять компетентності, професійної компетентності, професійно-мовленнєвої компетентності. Питання умов формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців не набуло комплексного характеру.

Мета статті. Дослідити сучасні тенденції та умови формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців з туристичного обслуговування.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні формує риси нової людини, яка визначатиме рівень культури майбутнього покоління. Тому дуже важливо кожному освітянину формувати інтелектуально розвинену, високо моральну, національно свідому, духовно багату особистість, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної мови і спроможна самостійно визначати мету самовдосконалення та саморозвитку.

Мовленнєвий розвиток – важливий чинник формування духовної культури людини, що ушляхетнює її життя, збагачує сферу спілкування з іншими людьми [4, с. 2]. Ось чому виробленню належної мовленнєвої поведінки студентів приділяємо особливу увагу, підпорядковуючи цій меті розробку й безперервне оновлення системи вправ і завдань, які відображають специфіку діяльності в певній галузі й використовуються для формування комунікативної професійно-мовленнєвої компетентності.

Отже, щоб забезпечити формування вищезгаданої компетентності, варто використовувати в навчальному процесі завдання, що передбачають аналіз матеріалу (спостереження, зіставлення мовних явищ, визначення і їхня характеристика), його трансформування (заміна мовних явищ, побудова мовних одиниць за готовими моделями, редагування), створення висловлень (добір мовних засобів, конструювання висловлень залежно від ситуації). Працюючи над завданнями, студент повинен усвідомити особисту відповідальність за рівень своєї фахової підготовки, яка, окрім іншого, визначається якістю мовленнєвої поведінки і свідомим наміром використовувати здобуті мовні знання у професійній діяльності, а також умінням весь час контролювати і вдосконалювати своє фахове мовлення.

Потребами кожної молодої особистості має бути свідоме ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, прагнення знати сучасну мову й досконало володіти нею у всіх сферах суспільного життя.

Завдання, які стоять перед кожним викладачем, – формувати мовні компетенції студентів, виробляти практичні навички володіння культурою мови, прищеплювати мовний смак, удосконалювати вміння застосовувати здобуті знання в роботі з мовним матеріалом.

Популярний психолог Дейл Карнегі застерігав, що про кожну особистість судять, як правило, з таких позицій: як вона виглядає; що вона робить; як вона говорить; що вона говорить.

Отже, на 50% ставлення до людини в світі залежить від її мови, а також від мовленнєвих і соціокультурних компетенцій [1, с. 148].

Більшість викладачів розуміють, що без педагогічного такту та толерантного, багатого, емоційного слова нелегко знайти ключ до порозуміння зі студентами, а ще складніше досягти успіху у всебічному розвитку комунікабельної і конкурентоспроможної на ринку праці особистості.

У нинішніх умовах від викладача, його ідейно-політичного загартування і переконаності, професійної і загальної культури значною мірою залежить виховання молоді й успішне вирішення складних соціальних та суспільних завдань. А оскільки основними знаряддями праці педагога є слово та педагогічний такт, то зрозуміло, які вимоги ставляться до володіння ними [1, с. 150].

З огляду на зазначене, у навчально-виховному процесі першочерговими завданнями є реалізація таких потреб: виховання громадян і патріотів держави; формування свідомого ставлення до мови як інтелектуальної, духовної, моральної й культурної цінності, прагнення знати сучасну літературну мову і досконало володіти нею у всіх сферах суспільного життя; розвиток інтелектуально-креативних здібностей молоді, творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; удосконалення мовних, мовленнєвих, соціокультурних компетенцій; вироблення практичних навичок володіння культурою мови; формування комунікативних компетенцій завдяки засвоєнню стилістичних особливостей мови.

Для реалізації цих вимог слід упроваджувати новітні засоби навчання, а саме: наукові та навчально-популярні посібники; словники; дидактичні матеріали; цікаві тексти для читання та коментування і т. ін.

Таким чином, для формування та удосконалення професійно-мовленнєвої компетентності студентів пропонується

використовувати систему вправ та індивідуальних завдань на подолання основних помилок спілкування; запроваджувати в навчальний процес аналіз мовного матеріалу і трансформування мовних явищ, ретельний добір мовних засобів.

Ми розглядаємо умови як сукупність обставин, що сприяють ефективному формуванню професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців туристичної діяльності.

Зважаючи на тривалість, складність, багатоплановість умов формування професійно-мовленнєвої компетентності, пропонуємо певні етапи цього процесу в логіці «компетентність», «професійна компетентність», «професійно-мовленнєва компетентність»: *I етап (ознайомчий)* – неоднорідність складу студентів першого курсу за рівнем мовної підготовки, інтелектуальним потенціалом, обсягом словникового запасу обумовлює необхідність формування професійно-мовленнєвої компетентності особистості.

Таке завдання повинно розв'язуватися в межах дисциплін гуманітарного циклу, таких як філософія, іноземна мова, історія, українська мова, педагогіка, тому що розвиток професійно-мовленнєвої компетентності пов'язаний із вихованням духовності на лінгвістичному матеріалі за допомогою мови як національно-культурної єдності. У рамках цього етапу в завдання педагогів входить формування світогляду студентів, уявлень про роль і діяльність людини в суспільстві в різні історичні періоди, ролі мовленнєвих здібностей в організації діяльності, а також формування правильного розуміння педагогічної спрямованості їхньої майбутньої професійної діяльності. Формуванню такого розуміння мають сприяти також дисципліни спеціалізації та курс «Вступ до спеціальності», на яких студенти знайомляться з основами професійної діяльності фахівців туристичної галузі, базовими поняттями цієї галузі знань, її специфікою, особливостями різних форм проведення навчальних занять і підготовки до них; *II етап (підготовчий)* – формування загальної мовленнєвої культури майбутніх фахівців з туристичної діяльності: формуються психолого-педагогічні знання, теоретичні знання з усіх аспектів культури мови; здійснюється методична підготовка, збагачується словниковий запас, у тому числі й за рахунок освоєння загальнонаукової, вузькоспеціальної лексики та термінології, що сприяє підвищенню ерудиції й допомагає на більш високому рівні оволодіти спеціальними дисциплінами.

Вивчення системи комунікативних якостей мови деталізує уявлення про якість мови, допомагає сформувати власний мовний ідеал. При цьому важливо показати студентам, до яких результатів у професійно-мовленнєвій діяльності

та спілкуванні фахівця приводить високий рівень розвитку та, навпаки, несформованість або відсутність тієї чи іншої комунікативної якості мови.

Нормативний аспект професійно-мовленнєвої компетентності представлений сукупністю відомостей про значення терміна «мовна норма», про різні підходи до його визначення, норми сучасної української літературної мови та її класифікації. Слід зауважити, що вивчення норм сучасної української літературної мови становить велику частину курсу української мови в навчальному закладі, а тому при вивченні фахових дисциплін доцільніше, на нашу думку, сформувати в студента правильне розуміння механізму цього внутрішньомовного процесу: принципів, що лежать в основі твердження норми; ознак стабільності й рухливості норми, причин появи варіантів; механізму розвитку та зміни норми. Важливим при цьому є виховання в студентів потреби самостійного пошуку нормативних варіантів у відповідних словниках.

Етичний аспект професійно-мовленнєвої компетентності пов'язаний із вивченням різних видів мовного етикету, у тому числі й національного, а також формул мовного етикету та особливостей їхнього уживання залежно від особистості адресата, стилю спілкування, ситуації й умов, у яких відбувається процес взаємодії; *III етап (основний)* – формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього фахівця туристичної діяльності. Цей етап включає застосування теоретичних знань, закріплення вмінь, подальше формування мовленнєвих навичок та розширення професійного лексикону в практичній діяльності студентів у період проходження виробничої переддипломної практики.

III етап – це етап удосконалення всіх структурних компонентів професійно-мовленнєвої компетентності, узагальнення та систематизації професійно-мовленнєвих знань, удосконалення вмінь і закріплення навичок їхнього практичного використання в професійній діяльності.

Розвиток туризму внутрішнього й міжнародного в світі стає все актуальнішим. За оцінками Всесвітньої організації туризму (World Tourism Organization) кількість туристів на початку XXI століття подвоїлась, з однієї країни в іншу подорожує понад мільярд осіб. Україна входить в двадцятку таких країн. Отже, зростає кількість організацій сфери обслуговування, підприємств сфери туризму, що потребують середнього та вищого рівня управління й фахівців, які здатні розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми процесів туристичного обслуговування.

Висновки. Сучасні тенденції формування професійно-мовленнєвої компетентності, як інтегрованої системи професійних знань, умінь, навичок мовленнєвої діяльності фахівця з туристичного обслуговування та його особистих якостей, відбуваються упродовж всього періоду навчання та всього життя.

Перспективи подальших розвідок пов'язуємо із розробкою тестів, індивідуальних і групових творчих завдань, вправ, застосуванням інтерактивних методів навчання з метою удосконалення професійно-мовленнєвої компетентності фахівців у туристичній галузі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Белюх Н. В. Сучасні тенденції мовленнєвої взаємодії студента та викладача в навчальному процесі / Н. В. Белюх // Організація навчально-виховного процесу. Випуск 15. – Немішаєве: Редакційно-видавничий відділ Наукметодцентру МАПУ, 2009. – С. 147–159.
2. Бірюк Л. Я. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки (психолого-академічний аспект): навч. посіб. / Бірюк Л. Я. – К.: Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. – 210 с.
3. Варзацька Л. Навчання мови та мовлення на основі тексту / Л. Варзацька. – К.: Рад. шк., 1986. – С. 14–16.
4. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема / Т. Донченко // Дивослово. – 2006. – № 5. – С. 10–12.
5. Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / Кан-Калик В. А. – Грозный: Чечено-Ингушское книжное изд-во, 1976. – 286 с.
6. Мешко Г. М. Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування у майбутніх учителів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г. М. Мешко. – Тернопіль, 1997. – 203 с.
7. Полторацька В. В. Формування комунікативної культури майбутнього вчителя в процесі його професійно-педагогічної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / В. В. Полторацька. – Х., 1997. – 23 с.

BIBLIOGRAFIYA

1. Beliukh N.V. Suchasni tendentsii movlennievoi vzaiemodii studenta ta vykladacha v navchalnomu protsesi, Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu. – Volum 15, 2009. – S. 147–159.
2. Biriuk L.Ya. Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv u protsesi profesiinoi pidhotovky (psykholoho-akademichni aspekt): navch. posib. – Kyiv: Hlukhiv: RVV HDPU, 2008. – 210 s.
3. Varzatska L. Navchannia movy ta movlennia na osnovi tekstu. – Kyiv: Rad. shk., 1986. – S. 14–16.
4. Donchenko T. Movlennievi rozvytok yak naukovometodychna problema, – Dyvoslovo, 2006. – №5. – S. 10–12.
5. Kan-Kalik V.A. Pedagogicheskaya deyatelnost kak tvorcheskij process. – Groznyj: Checheno-Ingushskoe knizhnoe izd-vo, 1976. – 286 s.
6. Meshko H.M. Formuvannia indyvidualnoho styliu pedahohichno spilkuvannia u maibutnikh uchyteliv: dys. ...kand. ped. nauk: 13.00.01. – Ternopil, 1997. – 203 s.
7. Poltoratska V.V. Formuvannia komunikativnoi kultury maibutnoho vchytelia v protsesi yoho profesiino-pedahohichnoi pidhotovky: avtoref. dys. ...kand. ped. nauk: 13.00.01. – Kharkiv, 1997. – 23 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Попович Вікторія Іванівна – здобувач кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, завідувач відділення загальноосвітньої підготовки Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Мукачівський аграрний

коледж», викладач української мови та літератури, спеціаліст вищої категорії.

Наукові інтереси: формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців туристичної діяльності засобами інтерактивних методів навчання.

УДК 654. 87. 321

ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ І. Є. ТАММА**Євгеній ПРОЦЕНКО, Микола САДОВИЙ (Кіровоград)**

Постановка проблеми. Для успішного навчання і виховання потрібно створити вільну, творчу атмосферу, що сприятиме самовираженню, самостійності і відповідальності, що не обмежує вільний вибір, поважає прагнення особистості до самореалізації, власного мислення і творчості. Такий підхід вчить не боятись нестандартних ситуацій. Саме за таких умов здійснюється право особистості на самовираження. Задача гуманістичного навчання і виховання – допомога молоді ставати вільними, незалежними і відповідальними в своєму особистому виборі, в тому, що стосується основних життєвих принципів. Такий гуманістичний підхід сприяє формуванню самоповаги, самодисципліни, незалежності, креативності, готовності до самостійного життя. Пошук шляхів гуманізації навчально-виховного процесу в сучасній школі актуалізує необхідність спрямованості педагогічної науки і практики на самоцінність людської особистості, внутрішні ресурси учнів, їхній саморозвиток. Але якими б не були умови для якісного і перспективного оновлення змісту освіти, основа полягатиме в зміні парадигми педагогічної свідомості: якщо свідомість учителя прийме категорію духовності як визначальну, то поступово станеться переорієнтація на нові цінності освіти, цінності гуманної педагогіки. Гуманне педагогічне мислення, як вічний пошук істини і як стрижень усякого вищого педагогічного досягнення, таїть у собі можливість для постійного оновлення життя, багатогранної творчої діяльності вчителя і учнів. Таке мислення народжує нові педагогічні системи залежно від конкретних історичних, соціальних, економічних умов. Гуманне педагогічне мислення не є новим у сучасній педагогічній науці та практиці. Його існування залежить від рівня розвитку суспільства, від якості культури вчителя, розвитку його як особистості. В контексті цієї важливої задачі виникає необхідність аналізу надбань тих учених-педагогів, які працювали на засадах гуманної педагогіки. Гуманістичні ідеї пронизують усю теорію і практику відомих учених-педагогів – В. Сухомлинського,

А. Макаренка, І. Ткаченка. Результативність їхньої діяльності свідчить про універсальність найголовніших ідей, покладених в основу авторських систем, а саме: у процесі навчання та виховання велике значення має спілкування між самими учнями та між учнями та педагогом; навчання і виховання має ґрунтуватися на принципах дієвого підходу; в основі діяльності має бути праця, що поєднується з іншими навчально-виховними задачами. Звернення до серця і розуму дитини, а не намагання повчати, вказувати їй, розпоряджатися нею, є найкращим психологічно довершеним інструментом, котрий завжди спрацьовує, викликає відгук у душі, бажання стати кращим. Таким чином відбувається не лише вплив учителя на вихованця, а й поєднання їхніх прагнень, зусиль у спільну дію, виникає об'єднуючий мотив, який забезпечує гуманні стосунки, суб'єкт-суб'єктну педагогічну взаємодію.

Гуманізм педагогічної системи В. Сухомлинського ґрунтується на положенні про самоцінність людини, її праві на свободу і гідність як неповторної індивідуальності. На думку Сухомлинського, людина – це відносно автономна конкретна особа, що має право власного вибору на основі власної совісті? [1]. В ході вивчення наукової, педагогічної та громадської діяльності І. Є. Тамма ми помітили багато спільного з думками і поглядами відомих педагогів, що стосується гуманістичного підходу у навчально-педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою вивчення наукової, педагогічної спадщини І. Є. Тамма займалися В. Л. Гінзбург, С. О. Альтшулер та ін. [5] На сучасному етапі велику науково-пошукову роботу з дослідження наукової, громадської діяльності І. Є. Тамма проводять викладачі КДПУ ім. В. Винниченка: Садовий М. І. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності; професор кафедри фізики та методики її викладання, Трифонова О. М. – кандидат педагогічних наук,